

ZPRÁVA O 5. MEZINÁRODNÍM SČÍTÁNÍ HNÍZDÍCÍCH PÁRŮ ČÁPA BÍLÉHO (*CICONIA CICONIA*) A JEHO VÝSLEDKŮ Z ČESKÉ REPUBLIKY V ROCE 1994

A report of the 5th international count of the White Stork (*Ciconia ciconia*) in Czech Republic in 1994

Bohumil REJMAN

ÚVOD

V roce 1994, který byl mezinárodní organizací na ochranu ptáků (*Bird Life International*) prohlášen rokem čápa bílého, bylo také uskutečněno páté mezinárodní sčítání hnízdících párů čápa bílého v Evropě, v přilehlých zemích severní Afriky a na Středním Východě.

Z rozhodnutí vedení České společnosti ornitologické byla tímto úkolem pověřena pracovní skupina pro výzkum, ochranu a evidenci čápa bílého v České republice, která byla k tomuto účelu zřízena.

HISTORIE SKUPINY PRO VÝZKUM ČÁPA BÍLÉHO

Pracovní skupina pro výzkum, ochranu a evidenci čápa bílého byla založena z popudu České společnosti ornitologické v roce 1981 s ohledem na blížící se termín 4. mezinárodního sčítání hnízdících párů čápa bílého v roce 1984. Vznikla z řad amatérských externích pracovníků České společnosti ornitologické, kteří se čápem bílým již dlouhá léta zabývali a měli své praktické zkušenosti s touto problematikou.

Ke spolupráci se přihlásilo několik desítek členů - zpravodajů a z těch potom utvořena hustá zpravodajská síť. V čele skupiny stojí hlavní koordinátor, který také vede centrální kartotéku všech čapích hnízd, zjištěných na území ČR. Území republiky je rozděleno podle bývalých politických krajů na sedm oblastí, v jejichž čele stojí krajští koordinátoři. Ti zase mají ku pomoci okresní koordinátory, kteří většinou osobně každoročně sledovaná hnízda čápů bílých kontrolují a zjišťují požadované výsledky.

Tímto způsobem se podruhé v historii České společnosti ornitologické podařilo v roce 1984 kompletní celostátní sčítání čapích párů a jejich mláďat. Aby kontinuita činnosti pracovní skupiny nebyla porušena, je celostátní sčítání od roku 1984 prováděno každoročně.

Získané výsledky jsou shromažďovány hlavním koordinátorem, zanášeny každoročně do centrální kartotéky a vydávány tiskem v nenáročném brožurce. Za jedenáct roků nepřetržité činnosti a přesné evidence všech čapích hnízd získala tato skupina neobyčejně cenná a zajímavá data.

VÝSLEDKY CELOSTÁTNÍCH SČÍTÁNÍ

V roce 1984, při čtvrtém mezinárodním sčítání hnízdících párů čápa bílého bylo evidováno 1007 fyzicky existujících čapích hnízd (H) a napočítáno 648 hnízd obsazených

párem (HPa) a 485 hnízd obsazených párem s vyvedenými mládřaty (HPm). Celkem se vylíhlo 1433 mládřat, z toho uhynulo z různých příčin 146 mládřat, takže bylo zdárně vyvedeno 1287 mládřat (JZG) na území Čech, Moravy a Slezska.

V roce 1994 po pátém mezinárodním sčítání hnízdicích párů čápa bílého bylo evidováno v České republice 1064 (H) fyzicky existujících hnízd a evidováno 853 hnízd obsazených párem (HPa). Z tohoto počtu byla na 716 hnízdech vyvedena mládřata (HPm). Celkem se vylíhlo 2238 mládřat, z toho uhynulo 114 (JT), takže vyvedeno bylo 2116 mládřat (JZG).

Celková bilance ve srovnání s rokem 1984 a samozřejmě se všemi následnými evidovanými roky, je nanejvýš optimální. V roce 1994 bylo napočítáno o 57 hnízd více (6%), bylo obsazeno o 205 hnízd více (31%), napočítáno o 231 hnízd s vyvedenými mládřaty více (48%), vylíhlo se o 805 mládřat více (56%) a vyvedeno bylo o 829 více mládřat (64%).

Na hnízdech nebo při prvních letových pokusech uhynulo o 24 mládřat méně (6%).

V roce 1994 byl také napočítán rekordní počet nově založených nebo nově objevených hnízd, celkem 122. Uměle zhotovených podložek připravených pro čapí hnízda a v roce 1994 neobsazených bylo 73. Tyto podložky jsou sice každoročně pečlivě sledovány, ale do počtu fyzicky existujících hnízd nejsou počítány.

Tabulka 1: Stavby čápa bílého (*Ciconia ciconia*) v České republice v letech 1984 až 1994.

Table 1: The number of white stork (*Ciconia ciconia*) in Czech republic in 1984 - 1994

Rok	H	HPa	HPm	HPo	HO	JZG	StD	JT	HPx
1984	1007	648	485	165	191	1287	0,8	129	18
1985	940	594	439	153	188	1163	0,8	129	65
1986	919	607	450	147	158	1058	0,8	179	42
1987	929	606	507	99	171	1424	0,8	112	30
1988	925	613	480	132	181	1472	0,8	61	10
1989	915	689	594	95	143	1716	0,9	96	10
1990	957	695	573	122	151	1572	0,9	88	15
1991	914	625	450	175	168	1122	0,8	74	14
1992	911	665	534	131	145	1432	0,8	70	16
1993	954	740	645	95	129	1815	0,9	63	20
1994	1064	853	716	137	114	2116	1,1	132	20

Legenda:

- H počet fyzicky existujících čapích hnízd (number of nests)
- HPa počet hnízd obsazených párem (number of nests taken by couples)
- HPm počet hnízd obsazených párem s vyvedenými mládřaty (number of nests with brought up young)
- HPo počet hnízd obsazených párem bez mládřat (number of nests taken by couples without young)
- HO počet hnízd, která nebyla během hnízdní sezony obsazena (number of empty

nests)

HPx počet hnízd, ze kterých chybí údaje o výsledku hnízdění (number of nests without resulting data about the nesting)

JZG počet vyvedených mládřat (number of brought up young)

StD průměrný počet čapích hnízd obsazených párem na 100 km² (average number of nests taken by couples for 100 km²)

JT počet uhynulých mládřat na hnízdě nebo během hnízdního období (number of died young in nests or during the nesting time)

Z uvedené tabulky je patrna kolísavost počtu hnízdicích párů i každoročních přírůstků vyvedených mládřat, zvláště v prvních sledovaných letech. Postupně se stavy hnízdicích párů stabilizují, zatím co přírůstky mládřat ještě kolísají. Teprve v posledních třech letech jsou výsledky čapího hnízdění evidentně lepší, stavy vyšší a přírůstky mládřat přímo rekordní.

Za povšimnutí stojí výsledky z roku 1989, kterýžto rok byl nazván pro své příznivé výsledky „čapím rokem“. Rovněž rok 1993 je „čapím rokem“, neboť získané výsledky o stavech čápů a počtu vyvedených mládřat, jsou mimořádné. Vrcholem je však rok 1994, který můžeme směle nazvat „čapím super rokem“. Počet hnízdicích párů čápů bílých je oproti výsledkům, získaným během uplynulých jedenácti let přímo rekordní.

DISKUSE

Pracovní skupina pro výzkum, ochranu a evidenci čápa bílého se zabývá během každoroční činnosti a evidence čapích hnízd, sčítání hnízdicích párů a vyvedených mládřat, v neposlední řadě ochranou čápů bílých, jejich hnízd a v některých případech i jejich biotopů. Získává informace o tom, které hnízdo bylo zničeno nebo protiprávně odstraněno, které čapí hnízdo bylo po dohodě s orgány ochrany přírody přemístěno nebo dokonce nahrazeno vhodnou umělou podložkou na vhodném objektu. Právě tak je pečlivě sledováno životní prostředí každého čapího páru a stav hnízda.

V současné době jsou pracovníci skupiny vážně znepokojeni narůstajícím počtem hnízd umístěných na sloupech el. vedení. S jejich počtem přibývá také počet případů, při kterých každoročně hyne nárazem na elektroizolační zařízení desítky čápů, hlavně čápat.

V roce 1984 bylo zjištěno, že z celkového počtu čapích hnízd je cca 7 % umístěných na sloupech el. vedení. V roce 1994 se zvýšil tento počet na 10 %.

Dalším znepokojujícím faktorem je přibývající počet čápů, kteří v době tahu hynou na elektrovedech vysokého napětí. Znepokojuje také to, že přes veškerá upozorňování na tyto jevy, zůstává ministerstvo životního prostředí netečné, přestože byl vypracován strategický plán na ochranu tažných ptáků k odstranění těchto nežádoucích jevů. Návrh na vybavení starých linek lavičkami, změnu konstrukce sloupů a nosníků vybavených vhodnými izolátory. Všechny nechráněné rozvody vybavit izolátory. Zda tato strategie bude využita je ve hvězdách.

Nepřetržitá opakovaná evidence hnízdicích párů získala skupině solidní podklady o tom, proč každým rokem stavy čápů bílých v naší republice (samozřejmě i v sousedních státech) kolísají.

Prvním předpokladem jsou úspěšná zimování v afrických zemích, příznivé klimatické podmínky během tahu, dobré povětrnostní podmínky při návratu na jejich hnízdiště a samozřejmě i během celého hnízdění.

Rozhoduje i to, v jakém stavu nacházejí čápi svá hnízda po svém návratu ze zimovišť, dostatek potravních příležitostí na hnízdišti, hlavně v době krmení mláďat a v neposlední řadě i míra intenzity zemědělské, průmyslové a stavební činnosti v místech, kde čápi hnízdí.

Všechny tyto vyjmenované okolnosti rozhodují o úspěšnosti v obsazování hnízd, vlastního hnízdění, dostatečné krmné základny, zdárného vyvedení mláďat a početnosti čápí populace.

Dalším zajímavým úkazem, který nám odhalil dlouholetý výzkum, je nesporná tendence čápích párů opouštět původní optimální hnízdiště v nižších úrodných polohách jižní části České republiky, které byly vždy dominantním výskytiskem těchto ptáků. Stále častěji totiž pronikají do vyšších poloh, hlavně na sever našeho území.

Ukázalo se, že hlavním důvodem tohoto posunu je intenzivní zemědělské hospodaření se svými neblahými důsledky, jakými jsou nevhodné meliorační zásahy, vysoušení mokřadů a bažin, regulace řek a potoků, nadměrné používání pesticidů a umělých hnojiv.

Čápi tato místa hromadně opouštějí a pronikají, jak již zmíněno do vyšších poloh na sever našeho státu, kde zemědělská výroba není převažující, na vzdor tomu, že staví svá hnízda v místech, kde je rozvinutý těžký průmysl, kde je ovzduší narušeno četnými exhalacemi, kouřem, prachem a jinými nečistotami. Je to komický pohled, jak na Ostravsku nebo Karvinsku krmí umolousaný čáp s přízviskem „bílý“ svá právě tak umolousaná a sazemi úspěšná mláďata. Zřejmě to čápům vadí méně než "zemědělská chemie".

V posledních letech jsou podle našich poznatků dokonce obsazována stará hnízdiště, která byla před mnoha roky čápy opuštěna. Čápi se tam pokorně navracejí, přestože se tam před tím roky neukázali. Jejich hnízda byla již dávno jako nefunkční většinou odstraněna, pokud sama nezapadla a nerozpadla se.

Je zajímavé, že jsou dnes tato místa opět obsazována a většinou přesně na těch místech, kde hnízda původně stála. Pokud bylo staré hnízdo odstraněno je čápím párem znovu postaveno!

Ptáme se, jak je to možné?

ZÁVĚR

Naskýtá se jediné možné vysvětlení. Díky „úsporné“ vládní politice, která mimo jiného, přestala dotovat nesmyslnou zemědělskou velkovýrobu, bičovanou umělými hnojivy a chemickými postřiky, jsou zemědělci nuceni tento způsob hospodaření pro nedostatek finančních prostředků omezit nebo od něj upustit vůbec.

To má za následek okamžitou a pronikavou změnu v přírodě. Náhle se, mimo jiných jevů, objevují rostliny i živočichové, které jsme léta neviděli a naše mladá generace nezná.

Velmi rychle se obnovil potravní řetězec a pro čápy bohatá a rozmanitá potravní základna.

Celá tato popisovaná situace se promítá i v každoročních výsledcích o stavu hnízdících párů čápů bílých a ve vzrůstající početnosti čápí populace v posledních letech. Proto dnes může pracovní skupina pro výzkum, ochranu a evidenci čápa bílého v ČR po pátém

mezinárodním sčítání a jednácti letech činnosti všem, kteří se o osud bílých čápů zajímají, předložit tyto optimistické výsledky. Lze si jen do budoucna přát, aby se tyto optimální stavy a počty vyvedených mláďat alespoň zachovaly, když ne zvyšovaly.

SOUHRN

V roce 1994 bylo provedeno v České republice 5. mezinárodní sčítání hnízdících párů čápa bílého. Toto celostátní sčítání uskutečnila pracovní skupina pro výzkum, ochranu a evidenci čápa bílého v ČR, která byla založena v roce 1981.

Výsledky sčítání oproti jiným rokům (celostátní sčítání čápích párů se děje od roku 1981 každoročně) byly více než uspokojivé.

Zatím co v roce 1984 při 4. mezinárodním sčítání čápů bílých bylo napočítáno 1007 hnízd (H), 648 obsazených hnízd párem (HPa), 485 hnízd obsazených párem s vyvedenými mláďaty (HPm) a 1287 mláďat vyvedených (JZG), v roce 1994 při 5. sčítání bylo napočítáno 1064 hnízd (H), z toho 853 obsazených párem (HPa), 716 hnízd bylo obsazeno párem s mláďaty (HPm) a vyvedeno bylo 2116 mláďat (JZG).

ČR	1984	1994	Nárůst:
H	1007	1064	6 %
HPa	648	853	31 %
HPm	485	716	48 %
JZG	1287	2116	64 %

Závěrem se pracovní skupina domnívá, že tyto optimální výsledky vznikly nejen přísnou ochranou a přesnou evidencí hnízdících párů čápů bílých, ale pronikavým zlepšením potravní základny a životního prostředí čápů. To bylo hlavně ovlivněno nedostatkem finančních prostředků v zemědělství, které bylo z těchto důvodů nuceno omezit používání pesticidů a umělých hnojiv.

SUMMARY

A positive development of the white stork population in Czech Republic is a result of not only a strict protection and more accurate recordings of nests, but especially of a general improvement of the environment (and consequently of a decrease of chemicals in the birds prey).

ADRESA AUTORA:

Bohumil Rejman
Trst'enicá 756
570 01 Litomyšl